

Första roten, tomt 21

Kvarteret Larmtrumman

Elfte roten 1637–57

Femte roten 1657–70

Sydöstra hörnet mellan Vallgatan och
västra hamnen

”Capellanstomten”

Herr Börge Capellan Herr Per Starkelius

1666–77 1 hel tomt i M1676 1678–81

Den 2.11 1659 lagbjöd *Herr Börge Andrae* en gård som han för 160 d smt köpt av hustru *Cecilia von Lengerken*, stadens pantlånerska par préférence. Med anmärkningen avses, att *Cecilia von Lengerken* troligen erhållit gården av någon gäldenär, som pantsatt den till henne. Man vet inte om det är samma gård som *Bergerus Andrae Starkerus* hade bebott i elfte roten 1643–55. Inte heller om den gård han köpte var identisk med det hus han bebodde 1666–77 i sydöstra hörnet av Vall- och Västra Hamngatorna. Tomten befann sig senare i *Gustavi kyrkas ägo* och kallades i början av 1700-talet kapellanstomten. *Bergerus Andrae Starkerus* var troligen son till komminister *Andreas* i Starrkärr.

Han blev komminister i Göteborg omkring 1662 och var gift med en av *domprosten Torinii* döttrar. Den 5.3.1666 återfordrade sal. *Gabriel Liljas* svågrar av *Herr Börge Starkerus* en silverkanna, som *Gabriel Lilja* under sin huvudsvaghet hade skänkt till kaplanen. *Herr Berge* vägrade både att återlämna silverkannen till dem och att stå inför rätta i ärendet.

Bland de utgående breven i magistratens arkiv finns ett (i Ba:5) daterat 3.6.1678 rubricerat ”Till Herr Per Starkelium angående vocation att succedera dess sal fader Berge Starkelium på grund av faderns långliga gjorda tjänst och hans egen capacitet.”

I Skarstedts herdaminne kan man inhämta följande upplysningar om *Petrus Birgeri Starkelius* (s 207 och 525): Reste 1669 från gymnasium till Lund. Studerade även i Uppsala och disputerade i Greifswald. Biträdande rektor 1678 (alltså samma år han kallades att efterträda fadern som komminister):

”Han blev kyrkoherde i Svenljunga 1688. Död 18.2.1711 G. 1) *Ingerd Austrelia*: barn *Andreas Starkelius*, kyrkoherde i Torup, *Hans Starkelius*, faderns efterträdare, *Elisabeth Starkelia*, gift med länsman *Hans Dryander* i Sexdrega 2) *Barbara Wandelin*.” – *Berg* säger om honom att han hade mer än en strid med *biskop Wallerius*.

Efter *Petrus Birgeri Starkelius* inflyttade *Hans Wilhelmsson* i kaplansgården omkring 1689. Om honom faller *Skarstedt* omdömet: ”han synes ha varit en lika påstridig man som sin företrädare *Petrus Birgeri Starkelius* och lät även de fromma förmännen *Carlberg* och *Florander* erfaras detta”. Han var född 1650 och började sin verksamhet efter studier i Uppsala som ”hovpräst” i sex år i flera grevliga familjer och var sedan regementspräst vid Älvsborgs infanteri i nio år innan han blev komminister i Göteborg.

Han skriver sig ”*J. Wilhelmsonius*”, när han i en inlaga till magistraten (EIIa:7a) klagade över prästgårdens tillstånd i april 1692. Den nya byggnaden var, när han flyttade dit, undantagandes

köket, alls intet inredd och den gamla så blottad, att det fanns ingenting mer under och över än en endaste kakelugn och ”bara wäggiarne, låsarne var avtagne eller med odugeliga förbytta, så at dhe måtte lagas, klinckar, krokar, fönsterbultar och allt sådant voro dels borttagne, dels hade det visst inga därtill varit giorde, så att man i huset intet kunnat wara säker för tjuvar, innan huset med låsar och annat blev försett.”

I den nya byggningen fattades ännu mesta inredningen med trossningar och annat. En kammare, som stod såsom öde, behövde han till ”en scholae åt sina barn, är ock trappan till swalarne så illa anlagd, att det war största fara till att betro små barn på henne, är nu så skröplig, att hon icke längre stå kan.

Dessförutan behövs ock öfvermåttan wäll, att ett litet fähus till ett paar koor, och en wedhbodh med renna öfwer till höö blef bygd och man kunne hafwa miölck åth barnen i huset, eftersom familjen förökas och inkomsterna dageligen förminskas.”

Det förefaller att vara samma författare, som har skrivit följande litania, som man kan hitta bland magistratens årshandlingar oktober 1699 (EIIa:15) – uppenbarligen hade icke mycket åtgjorts sedan 1692 och det som hade åtgjorts hade tydligen snarast förvärrat läget:

”Prästegården utij hwilken Stadspredikanten bor, jembwähl och sielfwa åboen äro råkader uthij förmedelst taakets till en dehl afrifwande och intet ijen förbättrande.

1) Är hela taaket öfwer alt förderffwat, en dehl till torffwen så förtrampat, at det ingenstädes är droppfritt. Will man nu för ringaste regnskur säker wara, måste man under droppen sättia all winden öfwer med kiärill, elliest står ey allena måhlningen i huset utan allt annat i fahra at förderfwas, så at icke sielfwa studerkammaren till Bibliotekets konservation är fredat.

2) Skorstenarna äro och warda framgent så förderfwade, at om det så lengar stå skall, måste de fuller till wahren aldeles ommuhras.

3) Ähro taakrennorne nederrifne, hwarigenom swalen och trappan äro med swart och hwit måhlade till måhlningen så förderfwade, så at det i sömmarne påklistrade Lärefftet henger redan alt i skarfwor.

4) 17 Stackar höö, 1 d smt Stacken, hafwer legat på höörennet hela tiden under et Lös brede skull, lähr twifwelsuthan wara murket och aldeles förderfwat.

5) Höladan. fähuset, wedboden, wedlofftet, brygghuset, kiöket, en kammare öfwer kiöket, en kammare öfwer brygghuset, som brukas till barnen och deras Praeseptor, lära till wintern blifwa aldeles oduglige till at wistas uthij, emedan sommaren waret hafwer man dem fredat huru man kunnat.

6) Hafwer ännu icke någre wedstickor kunnat köpas, ty där weden plägar liggia ståår obetäckt medan winden är fullstoppat af det timbret som till nya rystet är tillhuggit, winden öfwer de måhlade rummen måste med undersätte kiärille, som förmelt är, fredas, legger man der weden, så kommer man intet till att sättia kiärillen.

7) Koarne måste slacktas, ty höet lär wara förderfwat och fähuset står obetäckt, till med kan man intet komma till att se till höet för det öfwerspikade brädeskuhlet, innan taaket deröfwer blifwer färdigt. Och att koarna slacktas, är alt för stor skada, emedan ey allena barnens utan ock föräldrarnas för deras passioners skull mästa föda är miölcken.

8) En hoop timber till detta begynte wärket är lagd uth på gatan. Det tör fuller innan wåhren stock efter annan borttagas af dem, som trängia, med mindre det blifwer brukat till det som det är förordnat till.

9) Ingen tors härefter med höstwätan logera ithij de obetäckte logementen, som alltjempt af regn fuchtas, ty när nu regnat hafwer, står sådan fuchtigheet och elack stank uthij dem af watnet, som flyter längs wäggiarna af skorstenarna af den gamla förtrampade torfwen at en människia må snart få sin död deraf, måste man altså till att Conservera barnen, som der utij pläga logera, förskiuddas.

10) Leja annorstädes huus til wintern, jemwähl ock till att kunna hafwa något rum att leggia wed på, ty när snöyran till wintern kommer, må fuller warjar och icke menniskor kunna boo utij otäckta och allestedes sönderrifne huus.

11) Flötter man ock uhr huusen och de stå tomma och ingen är som dem fredar för wäthan, som man härtill med kiärrille gjort hafwer, så lähra de, i synnerheet de senast byggda huusen, som af sådant dåligt, omoget timber byggde ähro, snart taga så mycken röta till sig äfwensom en swamp, så de aldrig lähra blifwa helsosamma mehr till at boo uthij.”

Man kan förstå om Hans Wilhelmsson närmast kände det som en kulturchock att flytta in i komministergården med åren som informator i de grevliga familjernas hus i relativt färskt minne. Redan 1694 hade han fått löfte om befordran men först 1703 blev han utsedd till kyrkoherde i Torup. Hans kommande liv blev olyckligt. När han 1715 var på besök i Kinnared mördade hans sinnesjuka son studenten Zacharias sin mor Elisabeth Feuerborn med en kniv: sonen fick sedan framleva sina år bunden vid benet med en kedja i väggen i en särskild stuga. 1717 efterträddes Hans Wilhelmsson som kyrkoherde i Torup av sin äldre son Gilbert (död 1725).

Tydiligen i samband med komministerskiftet företogs en mera objektiv besiktning av kaplansgården daterad 12 maj 1704 (EIIa:17)

1) Bl.a. omtalas att bislaget åt gatan befanns vara alldeles föruttnat. ”Ingången eller förstugan är med dubbel dörr åt gatan försedd, varå lås och klinka och gångjär är. Dörren åt gården är försedd med klinka och tvenne haakar.

2) Sahlen åth gatun i hörnet har en dörr från förstugun med dubbel låhs och klincka, en rund Järnkackellugn med tillhörige dörr och speciell Trossningen och Wäggarne med Watn färg anstrucken, kiällareskåpet eller nedhången åth kiällaren i Sahlen är med dörrlåhs och gångjärn allt behållit, Sex fönster, tvenne allenast med gångjärn, krokas och kapslar beslagne, ruterne merendehls behållne men blivjet alldeles odugeligt, fönsterlukerne brukelige, dock temmeligen gamble och gistne med tillhörige gångjärn och skrufwar, gålfwet tarfwar någon reparation och warit tillförene flickat.

3) Till kammaren widh Sahlen är dörren ock Snee med klincka på. En liten rund Järnkackellugn, som är spruckin under dörren med tillhörige Spiäll och dörr behållne, gålfwet något fehlachtigit. Trossningen behållen och tillika med wäggane anstruckne som i Sahlen förmåhlt, 3 Fönster åth gatan mehrendehl behållne och Ett ljtet fönster med tvenne gallrer åth gården.

4) För Portgången är Porten gammal men Låhsen och gångjärnen behållne.

5) Daglige stugan, kiöket, brygghuset uthij nedre samt Cammaren wijdh Nattstugun, den Måhlade Cammaren och Scholen uthij öfre wåhningen, alla desse äro af gandska smått Timmer byggde, till bemte Stugu är dörren med låhs och gångjärn försedd en Pottkakelunge med Järndörr

behållen men Spiället odugeligt, gällfwet och trossningen som med hwit watnfärg anstruken behållne, Wäggarne måste dijnckas och anstrykas, 4 fönster åt Wallgatan och 4 år gården, hwilka äro gamble och allt för små, lukarne med sine gångjärn och skrufwar war brukele, dock gamble.

6) Till köket är dörren gammal med klincka, krokarne och gångjärnen odugelige, Spijsen behållin med winnespiäll i Skorstenen, som allenast flickas och säyes som oftast ryka i köket, uthij baakugnen med Järndörr före är hwalfwet sprucket, gällfwet rutit, 8 fönster hwaraf tvenne beslagne med luckorne så åth gatun som gården dugl, dock gamble, trossningen och wäggarne äro anstrukne med grå watnfärg sampt 15 hyllor större och mindre.

7) Till brygghuset är dörren åth köket med låhs gångjärn och klincka sampt tvenne halfdörrar åth gården något gamble men behållne, Spijsen behållen, 2ne fönster åth gården behöfwer att blijas om, gällfwet odugeligt.

8) Twenne hallfportar åth Wallgatan äro med fyra gångjärn och tvenne Skiufreglar sampt Låhs försedd som behållit, Jämbwehl 6 Järnkrokar slagne på biälkarne uthij Portgången att hänga oxar uthij.

9) Fähuuset med 3 båasar är nytt, dörren och gångjärnen äro duglige men låhsen fördärfwat, därnäst är ett dyngeskiuhl och så ett wedhskiuhl som behöfwas reengiöras och wretan rensas, på dörren för med skiuhlet är låhs och gångejärn duglige.

10) Kiällaren hwar uthij gällfwet förrutnat som med hållar eller plancker kan giöras å nyo, muh-rarne å norre sijdan är wijdh pass 5 ahlne intryckt, som måste rifwa och å nyo bygias sampt Norre gluggen igenmuhras, trappan är behållin, Uthij Södre hörnet är ett ljetet afskiffat rum med dörr, gångjärn och rostigt låhs före, tvenne kiällareluckor åth gatun med 4 gångjärn och krokar äro behållne men muhren wijd båda Sijdorna om trappan alldeles förfallne.

11) Commoditetshuuset har dörr med gångjärn, klincka och krook behållne men uppfyllt som nödwändigt måste rensas.

Öfwer Wåningen

12) Trappan behållin med ett fönster uthan beslagh

13) Ett litet wisthuusrum som består af 3 rene wäggar och grannens den fierde, med dörr och låhs före med trågångjärn

14) Till StudereCammaren är godh dörrlåhs och gångjärn, Ny fönsterkarm med 3 uppgående fönster, taak och wäggar behöfwas blifa anstrukne. Ett klädesskåp wed dörren med 4 gångjärn och låhs. Ett Skrifbord med gammalt förslitit grönt fyrlod öfwerdragit, En rund Järnkakelunge, hwar till Spiället och dörren böre förbättras, gällfwet måste förbättras wijd dörren och trossningen behållin.

15) Stoorra Nattstugan öfwer hörnesahlen är behållin, dörrlåhs och gångjärn, otta fönster hwaraf 3 beslagne mehrendehls behåldne, wäggen i hörnet öfwer Portgången, hwarest een Spijs tillförne stått är förrutnat, som med plancke eller bräder måste fohras.

16) Till Cammaren wedh Stohre Nattstugun är dörren behållen men gångejärnen och krokarne måste lagas. Een Tegelkackelugn med dörr och Spiäll behållne, fyra fönste, hwaraf Eett beslagit som söndrugt och bör lagas, dörren åth Swahlen är med gemensamt låhs och gångjärn försedd, undertaaket är med hwit watnfärg anstruket och gällfwet behållit. Wäggarne böra anstrykas.

17) Dhen måhlade Cammaren där bredewijd öfwer kiöket, dörren behållin med låhs och gångjärn, Een Tegelstenskackelugn med Spiäll och dörr före, gålfwet behöfwes lagas, fyra fönster hwaraf gångfönstret söndrugt som ock behöfwes lagas, taak och wäggar hwite med blå ådring anstrukne.

18) Scholen darnäst med dörr, gångjärn och låhs före Eett lijtet afskiffat brädeContoir i Eena hörnet med dörr gångejärn och låhs. 10 fönster hwaraf Siu beslagne men blijet merendehls ofärdigt och een dehl ruter xönder, Pottekackelugnen som måste repareras, dörren och spiället där till behåldne, gålfwet någorlunda dogeligit.

19) Swahlen med stötter under och öfwer och 3 luckor för gluggarne. En stegetrappa upp åth winden hwartill windzlucksn loos med låhs och gångjärn, Een krook i wäggen, dhen andre borte. Winden och taaket öfwer alla huusen mehrendehls behåldne, allenast förses nederste widh uxen på någre ställen och i östra änden i winden med bräder afskillt till höörum med dörr och gångjärn före, ryggåhsen öfwer Södre gaflen behöfwes flickas, alla rennor förfallne, hwarföre behöfwes nye rännen under alle uxorne. Under Trappan 1 littet Sandhuus med gångjärn och haspar.

Foringen gammal som måste förbättras och anstrukas sampt mäst alle waterlisterne gamla som allt måste lagas.

Joh Beckman Anders Germundsson

Matthias Schildt

Sven Nilsson Muus

J Östring

Olof Gullbrandsson stadstimmermästare ”

Om näste besittare av Kaplanshuset *Hans Andrae Giädda* meddelar Skarstedt (sid 207): Född 15.5.1670, son till komminister Andreas Giädda i Bro. Stud. i Köpenhamn 1692 och i Lund 1696. Prästvigd och vice pastor i Eldsberga 1698, därefter i Kalv och Svenljunga. Pastorsadjunkt i Göteborg 1702 och kallad samma år av magistraten till vice pastor darsammastädes. Komminister i Göteborg 1703. Samma år 1703 eller 1704 gifte han sig *med lektor G. Schröders dotter Elisabeth* med vilken han hade sju söner och sex döttrar. Som ett avancemang för honom får man väl räkna att han 1712 utsågs till komminister vid Storkyrkan i Stockholm. Det sägs om honom, att han gärna hördes av *drottning Ulrika Eleonora*. När han avled 17.1.1725 hade han i ett år varit kyrkoherde och prost i Norrköpings S:t Johannes.

När det gäller att finna en ersättare ”för den berömda Giädda” visste domkapitlet ”ingen skickligare än Lars Mallmén”. Denne var född 1652 på Malmön, var rektor i Strömstad och adjunkt i Tanum vardera i tre år innan han i inte mindre än 28 år var kaplan i Sotenäs. Som sådan fick han predika för Karl XI i Uddevalla 1688. Skulle man tro Skarstedt, så blev Lars Mallmén kyrkoherde i Karlshamn 1715, prost 1718 och död 1720. Men i 1715 års skattningslängd i vad som där kallas ”publikt hus och Caplanshemvist” står ”Capellanen Herr Lars Mallmén” och 1717 i upphandlingslängden ”probsten Lars Mallmén” och hans hustru *Gunilla Jöransdotter* och pigan *Ingri Jöransdotter*: där bodde också *komminister Carl Gadd* (ännu ogift). Skarstedt anger Mallmén's hustru heta Botilla Eilers vilket ju också kan vara riktigt. Hon skulle vara änka efter prosten Sorbonius i Jämshög och bör alltså ha avlidit före 1717.

Vad Carl Christian Gadd beträffar så skriver Skarstedt att han var född 1689, blev student i Lund 1705, prästvigd 1713 och var lärare i Falkenberg 1713–15. Sedan skulle han ha varit kateket i

Göteborg – alltså icke komminister i tolv år. Han avled i Göteborg 1728 som kyrkoherde i Rommele, Fors och Upphärad. Hans första hustru var dotter till lektor Georg Schröder, hans änka Eva Maja Ahlström gifte om sig med efterträdaren.

1717 års upphandlingslängd bör ha givit Gadd fel titel, ty den siste innehavaren av Capellanshuset vid Vallgatan *Andreas Hilleström* kallades till stadskomminister i Göteborg 1718. Han var västmanlänning, studerade från 1698 i Uppsala och prästvigdes i Strängnäs 1709, varefter han bl.a. i Skåne verkade som bataljonspredikant för Upplands regemente. Som huspräst hos *kungliga rådet Fabian Caspersson Wrede* i 2½ år träffade han sin blivande hustru, Fabian Wredes fosterdotter *Martha Gustava Wrede*, dotter till kungliga rådets av reduktionen ruinerade kusin *överstelöjtnanten Fabian Wrede Carlsson*. Skarstedt relaterar en ”märklig tradition”. Stora styggelser skulle ha bedrivits i själva kyrkan vid jubileumsfesten 1721. I sin predikan söndagen därpå tog Hilleström upp saken och avslutade med dessa ord: ”Och hämnas du ej detta, så är du ingen rättfärdig Gud, Amen”

Följande dag brann domkyrkan och hela andra kvarteret. Hilleström drabbades själv av denna ”gudshämnd”, ty hans eget hem i Capellanshuset brann ned och någon prästgård återuppbyggdes aldrig på denna tomt.

Den 10.5.1722 sålde *auskultanten Daniel Olufsson* till staden den västligaste av sin avlidne fader *båtekarlen Oluf Svensson Winbergs* tomter att begagnas i stället för tomten vid hörnet av Vallgatan och Västra Hamnen. (fadern begr. 7.9.1720)

”En tomt på Vallgatan i hörnet åt Västra Hamnen, Capellanstomten kallad” utropades på auktion 13.9.1723 och insattes förgäves till 412 d smt. Vid ny auktion den 20.8.1725 inropade

bokhållaren Lorentz Ekman

den till 412 d smt värderade Capellanstomten för 301 d smt (uppbud första resan den 29.3.1729, då Lorentz Ekman kallas ”kammererare”). I fastebrevet utställt i juni 1729 karakteriseras läget på följande sätt: i hörnet av Vallgatan intill kronobagare Jockum Marcus, nu trädgårdsmästare Simsons uppbyggda hus, och med andra sidan efter längden utmed *Collega scholae Gunnar Hadelins* tomt.

Hos ”stadscammereraren Lorens Ekman” bodde 1730 *lektorn Elieser Poppelman*. Lorentz Ekman behöll tomten till åtminstone 1745. Han blev omsider rådman och storbryggare, sedan han förvärvat en tomt utom Drottningporten vid nuvarande Stampgatan.

Det är oklart om det är denna tomt, som omkring 1747 ägdes av *amiralitetssekreteraren Petter H Kolleback*: i Göteborgs Landsarkivs uppbudsregister noteras hans uppbud av tomten, kallad 20½, till den 10 sept. I originalet står det följande: ”I anledning av Kongl Maj:ts nådige förordning under 17 febr. 1748 uppbjudes första gången avlidne Herr Amiralitetssekreteraren Petter H Kollebacks på Vallgatan i första roten under nummer 20 belägna hus och gård, som för dess kreditörers räkning kommer att under offentligt utrop genom upp- och afslag then 13de nästkommande December försäljas.”

Det förefaller emellertid rimligt att tänka sig, att det var denna gård, som övertogs av *amiralitetskaptenen Erik Mozeén* och dess *hustru Beata E Bohman* och som snart därefter blev föremål för följande uppbud:

Den 26.7.1762 lät *justitieborgmästaren Herr Anders Busck* första gången uppbjuda sitt å Vallgatan uti hörnet till Västra Hamnen näst intill för detta trädgårdsmästaren Simsons eller nu mera

bagaren Mäster Erik Ödbergs hus å östra sidan av Vallgatan och för detta stadsbudet Nicolaus Hadelins eller numera lantmätaren herr Georg Embrings hus å södra sidan vid Hamngatan belägna hus och gård, som borgmästaren köpt av Amiralitetskaptenen Herr Eric Mozeén och hans fru Beata E Bohman för 5 000 d smt och 250 daler i samma mynt vängåva 10.9.1752. Tomten höll i längden 90 fot och i bredden vid västra hamnen 34 fot men vid östra änden, som stöter till nu mera bagaren Ödbergs tomt 33 fot enligt B W Carlbergs bevis 14.6.1727.

Hos hovrättsrådet och justitieborgmästaren Buscks änkefru bodde 1786–87 *handelsmannen Jacob Busck*. Gården kallas 1795 hovrättsrådet Buscks arvingars hus. Men år 1800 har gården övertagits av *vaktmästaren Matthias Blom*, i listan över nedbrända hus 1802 kallad traktör Matthias Blom. Sedan Matthias Blom den 1.8.1803 uppbjudit 1.22 delar de båda tomterna historia.

Senare uppbud av 1.21

grosshandlare Scott & Gordon	8.1.1810
murmästare Gottlieb Lindner	18.3.1816